

Komentar k poglavju »Pisna znamenja«

Pravopis 8.0

Ljubljana 2019

Komentar k poglavju je pripravila **Helena Dobrovoljc**.

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU

Kazalo

Pisna znamenja.....	3
Črke.....	3
Števke, števila, številke.....	4
Ločila.....	6
Znamenja v matematiki in logiki	7
Znamenja v informacijsko-komunikacijskih tehnologijah	7
Druga pisna znamenja	7
Izpostavna, nadpisana in podpisana znamenja, številke in črke	8
Korekturna (popravna) znamenja	8
Slogi črk, števk, ločil in drugih pisnih znamenj	8

Pisna znamenja

Pri oblikovanju poglavja o pisnih znamenjih smo upoštevali, da se je raba nečrkovnih pisnih znamenj ali pisnih znamenj, ki ne tvorijo besed oz. samostojnih leksikalnih enot, v zadnjih desetletjih precej razširila ter da predstavlja védenje, kako ta pisna znamenja glasovno uresničujemo, predvsem v strokovnih in tehničnih besedilih, pomembno pomenskorazlikovalno dejstvo.

Črke

Poglavje o črkah je v primerjavi s pravili *Slovenskega pravopisa* 2001 (dalje SP 2001) v svoji razčlenitvi nekoliko spremenjeno in dopolnjeno s posebnostmi. V novo poglavje »**Razvrščanje črk**« {I/3} smo uvrstili del poglavja »Slovenska abeceda« (SP 2001, § 6), saj se je ob pregledu uporabniških jezikovnih zadreg pokazalo, da imajo uporabniki največ težav pri razvrščanju nečrkovnih oziroma s črkami povezanih nečrkovnih enot. Zato smo v razdelku »Posebnosti« {I/4} predstavili specifične razvrščanja črk z ločevalnimi znamenji (**Açores**) ter enot, sestavljenih iz črk in števk ali števil (G8), ločil (.com, a. a.) oziroma drugih znamenj, npr. matematičnih (AB–, AB+).

Načelna odločitev glede razvrščanja je, da pri osnovni razvrstitvi upoštevamo zaporedje črk in se ravnamo, kakor da črke ne bi imele ob sebi ločevalnega znamenja, števke, ločila ali drugih znamenj. V slogovnem razdelku je pravilom dodano priporočilo, naj se upošteva slovenska abeceda in njene posebnosti, npr. šumevci: (a) (b) (c) (č) (d) ..., ki je pri samodejnem računalniškem razvrščanju sicer ne moremo uresničevati.

Pri besedah in enotah z nečrkovnimi znamenji je upoštevano naravno zaporedje (npr. številsko), sicer pa dajemo prednost malim črkam pred velikimi, piki pred vezajem oziroma se ravnamo po drugem znamenju (g, G, g., g-; ga, Ga, ga.).

Poseben razdelek je namenjen enakopisnicam, pri katerih imajo razlikovalno vlogo naglasna znamenja, ki jih razvrščamo po naslednjem zaporedju: ostrivec, strešica, krativec, nenaglašeno (pód., pôd., pòd., pod..). To je praksa, ki jo izkazujejo slovenski referenčni slovarji zadnje polovice 20. stoletja.

Novost, poudarjena v tem poglavju, je težnja po ohranjanju izvirnega zapisa pri pisno nepodomačenih prevzetih lastnih imenih (npr. à la, Molière; François, København), saj ta lahko izrazito vpliva na izgovor in posledično tudi na pregibanje imen.

Vsebine poglavja »**Imena črk**« {I/5} v predlogu novega pravopisnega poglavja nismo spreminjali, saj se načelo v knjižnem jeziku ni spremenilo. Pri samoglasnikih je navedenih pet izgovorjav, pri soglasnikih pa prednostna polglasniška izgovarjava; pri tem smo izhajali iz dejstva, da je tako najlažje izgovoriti abecedo, še posebej pa večino tri- in večsoglasniških sklopov v kraticah, pa tudi nekaterih krajših kratic (npr. FF [fəfə]). V splošni rabi je npr. pri tujih kraticah v izgovoru možna tudi izgovarjava črk po vzoru tujih jezikov, še posebej angleščine (IBM [ajbiêm]), vendar je v slovenščini primarno poimenovanje črk, kot jih navajamo v tem členu.

Vsebina poglavja iz SP 2001 z naslovom »Vrste črk« (§ 9) je obravnavana v poglavju »**Slogi črk, števki ...**« {I/46 in 47}.

Števke, števila, številke

Besedilo novega poglavja je bolj razčlenjeno in vsebinsko razširjeno.

Pri navajanju **imen števk** {I/7} od 0 do 9 je bila po razpravi sprejeta odločitev, da so za knjižni jezik sprejemljive tudi dvojnice tipa [enka](#), [štirka](#) ..., četudi v rabi niso enako pogoste kot poimenovanja [enica](#), [štirica](#) ... Predvsem zaradi nedvojničnih [dvojka](#), [trojka](#) so dodane pri vseh imenih števk.

V slogovnem napotku je uporabnik opozorjen na izrazno neskladje med našim (evropskim) in pretežno anglosaškim poimenovanjem števil za 10⁹ oziroma 10¹², saj pri prevajanju pogosto prihaja do pomensko neustrezne rabe.

Pravopisna pravila SP 2001 posvečajo malo pozornosti normativnemu razmerju med različnimi zapisi števil s številkami oziroma z besedami. Členi, v katerih je to izrecno ubesedeno, so vključeni v poglavje o ločilih, a precej sporadično. Ker pa uporabnike pogosto zanima (ne)enakovrednost zapisovalnih možnosti, v poglavju izhajamo iz okoliščin rabe, v katerih se odločamo za tak ali drugačen zapis pri zapisu števil na splošno, zapisu datumov, ure in časa ter tisočic.

Člen [I/9](#) vsebuje tipične primere, ko se odločamo za **zapis števila z besedo**. Tudi pri povedih, ki se začnejo s številčnim podatkom, ima prednost zapisovanje števil z besedami, vendar je tak napotek preveč arbitraren, da bi ga vključili v pravila, četudi v obliki slogovnega napotka.

Trojica pri **navajanju desetletja in stoletja** {I/10} predstavlja odmik od SP 2001 (§ 252), ki daje prednost izpisu z besedo. Sodobna raba kaže, da se – odvisno od potrebe po kratkosti in/ali nazornosti – vse tri zapisovalne možnosti pojavljajo kot sprejemljive (bolj kot izbira se zdi pomembna doslednost pri pisanju).

Podatek o **zapisu datuma** najdemo v SP 2001 pri ločilih, npr. pri neskladenjski piki pravila določajo, da se pika med drugim piše za številkami (§ 252: kadar zaznamujejo vrstilne števnike: [na 15. \(petnajsti\) strani](#); tako še [29. 11. 1989. leta](#)). V novem predlogu {I/11} je dodan podatek o variantnem zapisu meseca ([1. maj 2014](#) ali [1. maja 2014](#)) in izrecno opozorilo o presledkih v zapisu s številkami. Opozorilo v slogovnem razdelku o pisanju vodilnih ničel in glede stičnosti zgolj v posebnih položajih je potrebno zaradi pogostega neupoštevanja te omejitve.

Pri naštevanju možnosti za **zapis ure in časa** {I/12} so povzete zapisovalne možnosti za navajanje ure ter ure in minut iz SP 2001 (§ 252, 253, 255 in 256). Morebitna dvojica [8:00](#) pri zapisu ure ostaja odprta. Dodani so uveljavljeni načini zapisovanja izmerjenega časa: Med vrednostmi za ure in minute ter minute in sekunde pišemo stično dvopičje ([1:07:45](#)); med vrednostmi za sekunde in dele sekund (desetinke, stotinke ...) pišemo vejico ([3:57,23](#)).

Pravila SP 2001 nikjer ne določajo, da se pika zapisuje samo pri tisočicah nad 9999 (pravilo v § 255 narekuje le pisanje neskladenjske pike med deli števil, da ločijo enote različnih stopenj, npr. ure od minut, včasih tudi tisočice od nižjih enot), vendar se je v večini pisnih zvrsti uveljavila taka praksa. Predlagano pravilo pa dovoljuje tudi izjemo v okoliščinah, ki terjajo oblikovno enak zapis pri vseh tisočicah. Določilo o redkejšem zapisu s presledkom (§ 257) se ohranja, opozorjeno je, da gre za nedeljivi presledek.

Novo pravopisno poglavje »**Zapis zveze črk, števk in ločil**« {I/14–15} je nastalo ob pripravi slovarskih sestavkov¹ malih in velikih črk kot pisnih znamenj. Aktualna pravopisna pravila se namreč o stičnosti teh znamenj ne izrekajo izrecno, temveč posredno, pri obravnavi zloženek s črkovno ali številčno sestavino v prvem delu, tj. v § 496: »če je prva sestavina črka, kratična zveza črk ali številka, se piše z vezajem: *a-kmet, b-razred, C-vitamin, TV-program, PTT-služba, A4-format, 2. b-razred, c-mol, G-dur*; pri obrnjenem zaporedju se piše narazen, brez vezaja: *kmet a, vitamin C, program TV, služba PTT, format A 4*«.

Iz zapsanega torej izhaja sklepanje o stičnem zapisu, če zveza črke in številke nastopa v pridevniški rabi, in nestičnem zapisu, če nastopa v vlogi desnega prilastka. V novih pravilih je stičnost v teh zvezah predlagana za vse položaje, in sicer ne glede na stavo oz. stavčno vlogo.

Komisija se je odločila za stični zapis (**tipka F3**; **skupina G20**) tudi z upoštevanjem pisne prakse, po kateri se vse več sicer večdelnih enot zapisuje skupaj (npr. pri lastnih imenih *InterCity*, predložnih zvezah *ponavadi* ipd.). Stičnost velja, če ob črki nastopa kako drugo pisno znamenje, na primer matematično (**A+**), izjema so vse merske, denarne in druge enote ter količine (**3 kg, 20 %**), na kar opozarjamo v poglavju »Druga pisna znamenja«.

Posebna pozornost je namenjena **branju števil** {I/16–17}, predstavljene so različne možnosti, npr. letnice lahko v knjižnem jeziku beremo kot stotice, in sicer na način: **devetnajsto enaindvajset (1921)**, kot je bilo tudi že v SP 2001 (§ 12). Novost so napotki o branju **decimalnih števil**, saj je v rabi precej neenotnosti, ki izvira iz neseznanjenosti s pravilom, po katerem v prvem delu upoštevamo število celih števil, pri decimalnih pa se bere v rodilniški obliki, saj se obravnava edninsko v smislu desetini, in sicer: **2,3 € – dve celi tri** (izpuščeno: **desetine**) **evra**.

V slogovnem napotku, uvedenem s pisalom, je primarnemu knjižnemu branju dodana tudi razvezava, ki se nanaša na ubesedeno podenoto, npr. **tri evre, petdeset centov** oz. **tri evre in petdeset centov**.

Glede zapisa **rimskih števil** {I/18–21} je SP 2001 skromen, saj navaja zgolj dejstvo, da »poleg arabskih števil uporabljamo tudi rimske« (§ 13), ponazarjalno pa začenja z neaktualnimi in končuje z nekdanjimi in danes edino mogočimi oz. uveljavljenimi načini (**Jožef II.**). Raba rimskih števil je danes sicer omejena glede na preteklost, vendar pa se zadržno pojavljajo v nekaterih položajih, ki so v predlogu pravil opredeljeni. Pri prenovi poglavja smo se odločili, da natančneje razlikujemo med položaji, v katerih je raba rimskih števil skorajda brezizjemna, in položaji, v katerih je raba rimskih števil redka ali izjemna,

¹ Slovarski prikaz črk je obvestilnostno povečan z opisi posebnih položajev rabe. Črke, ki so same po sebi v različnih skladenjskih položajih sklonljive ali nesklonljive (oz. sklonljive z neglasovnimi končnicami), se v položajih ob številki vedejo navadno nesklonljivo, kar je pričakovano v prilastkovnem položaju (*Lovca je postavil na polje a5; format A3; avtocesta A1*), nekoliko manj navadno pa, kadar nastopajo v vlogi jedra (*Preplezano smer je ocenil s 6A; Premakni damo na d3*).

Poleg sklonljivosti teh zvez smo v novem poglavju načeli tudi doslej neobravnavano problematiko zaporedja črkovne in številske enote, ki je poljubna, odvisna od že ustaljene prakse predvsem posameznih strok in panog, od koder tovrstni zapisi prihajajo (*Daljica poteka od točke p1 do p2; Zvon je uglašen na ton C2*). Pri izbiri zapisov z malo ali veliko črko se sklicujemo na ustaljenost v strokah (*vitamin D3; 3D tehnologija*), kjer je to mogoče; sicer je mogoče uporabiti obe možnosti (*Industrijska cesta 2e*).

a vendarle dovolj pogosta, da jo omenjamo. Načeloma označujejo hierarhično višje skupine, npr. kategorije, stopnje ..., vendar je odločitev najpogosteje prepuščena piščočim. V nekaterih primerih so bolj uveljavljene rimske številke, morda ohranjene predvsem zaradi razlikovanja z arabskimi.

Redkeje je številka izpisana z besedo in tako nadomešča določevalni stalni pridevek ob osebnem imenu, zato je taka raba predstavljena zgolj kot slogovna posebnost v členu 21 {I/21}. Od imen zgodovinskih osebnosti, npr. vladarjev ali papežev, pri katerih številka dopolnjuje izhodiščno ime, ločimo imena kot npr. **Prvi/I. brižinski spomenik**, **Drugi/II. brižinski spomenik**, **Tretji/III. brižinski spomenik**, pri katerih številka ni zgolj dopolnilo imena, temveč njegov sestavni del, medtem ko je skupno ime vseh treh spomenikov **Brižinski spomeniki**.

Sodobna jezikovna praksa kaže, da se rimskih števk oprimemo raje, če jih uporabljamo za nizka števila, saj se zavedanje njihove vrednosti izgublja. Vse pogosteje opažamo, da tudi serijske številke posameznih revij, ki izhajajo že desetletja, prehajajo z višjimi letniki na arabsko številčenje.

Poglavje z naslovom »Členjenje enot s številkami in črkami« {I/22} je rezultat razprave o **zapisu vrstilnega števnikar v zvezi s črko**, saj vrstilnost zaznamuje vmesna vrstilna pika, ki zahteva presledek oz. nestični zapis. Gre za primere tipa **2. b razred** in **3. a člen**. Zgolj z zgledom je bila problematika povsem obrobno predstavljena že v SP 2001 pri poglavju o pisanju samostalniških zloženok s črkovno, kratično ali številčno prvo sestavino (§ 496), v katerem so navedeni različno zapisani primeri: *A4-format*, *2. b-razred* in *celo format A 4* (pisano s presledkom; temu načinu – *A4-format* in *format A 4*, sledi tudi slovarski del pravopisa). Če smo se v novih pravilih konsenzualno odločili za stičnost pri tipu **A4**, in to ne glede na to, ali se nahaja v poziciji levega ali desnega prilastka ob samostalniškem jedru, pa smo pri črkovno-številnih okrajšavah daljših zapisov ostali pred odločitvijo, (1) ali zaradi uveljavljenega skrajšanega zapisa kršiti načelo o levostičnosti vrstilne pike (**3.a člen**) (2) ali se odreči vrstilnosti števnikar (**člen 3a**), kar pa je v nasprotju z razširjeno rabo oziroma dejanskimi glasovnimi uresničitvami.

Praktično gledano, uporabljamo zvezo številke, pike in črke za notranje označevanje delov besedila, ki jo je mogoče primerjati z decimalnim številčenjem, npr. **poglavje 1.2.1**. Posamezne enote so v nekaterih besedilih (zlasti pravnih in uradovanih) globlje kategorizirane s črkami (*a, b, c ...*), zapisane pa so v skladu z govorno uresničitvijo: levo od jedra v pridevniški vlogi kot vrstilni števnikar, tj. **3.a člen** (= *tretji a člen*), desno od jedra v samostalniški vlogi kot glavni števnikar, tj. **člen 3a** (= *člen tri a*). Predlogi za reševanje so bili dvoji: pravorečna rešitev je predvidevala zapis vrstilne pike za številko, črke pa za presledkom (**3. a člen**); tehnična rešitev pa zapis vrstilne pike za črko, ki je stična s številko (**3a. člen**), ali stična vrstilna pika (**3.a člen**). V zadnji fazi priprave poglavja se je komisija odločila za drugo rešitev: pika je opredeljena s funkcijskega vidika kot tehnična in ne vrstilna, ne glede na glasovno uresničevanje, zato je zapisana stično: **3.a člen** ali **člen 3.a**.

Ločila

Razdelek o ločilih je zgolj evidenčni del poglavja o pisnih znamenjih. Ločila bodo podrobno obravnavana v ločenem poglavju »Ločila«, v katerem bodo predstavljena tako z vidika skladenjske rabe kot tudi kot tehnična znamenja. Omenjen je zgolj pojem stičnosti {I/24}, ki je pomemben za razumevanje drugih razdelkov v poglavju.

V predlogu sledimo razdelitvi iz SP 2001 in pisna znamenja, ki so se iz strokovnega jezika razširila v splošno rabo, delimo glede na področja uporabe, izpuščena pa so poglavja o posebnih jezikoslovnih

znamenjih (črkah, oklepajih in črticah, tudi normativnih oznakah), ki jih v splošnem jeziku ne uporabljamo (§ 19–23).

Drugi del poglavja o pisnih znamenjih se osredinja na uporabniške težave pri zapisovanju, ki se odražajo v številnih lektorskih popravkih, povezanih zlasti s stičnostjo, ki je bila v SP 2001 sicer že kodificirana, ne pa tudi izrecno ubesedena.

Znamenja v matematiki in logiki

Predlog se pri opisu rabe znamenj v matematiki in logiki ne odmika od SP 2001, več pozornosti je namenjeno le stičnosti matematičnih znamenj, saj se ta v stroki pišejo različno glede na funkcijo. Tako *minus* (–) in *plus* oz. *in* (+) zaznamujejo različno: kot absolutne vrednosti desnostično (–10 °C; vrednost indeksa +3,45), kot znamenja v enačbah oz. računih nestično ($45 + 15 = 60$).

Novost je predlog {I/27} za zapisovanje znamenj za *odstotek* (%) in *promil* ali *promile* (‰), kadar nastopa ta kot drugi del v pridevniških zloženkah. Sicer ta tip zapisa ni novost v slovenskem knjižnem jeziku, saj k njemu usmerja že slovarska redakcija v SP 2001 (**šestodstoten** [...] **Povečanje proizvodnje je šestodstotno (6-%)**), na primernost zapisa z vezajem je opozorila tudi Marta Kocjan Barle v priručniku *Abeceda pravopisa* (1993). Pravilu, ki poudarja, da gre za zapis, ki se nanaša na položaje, ki zahtevajo kratkost izražanja, je dodan slogovni napotek, ki – kljub možnosti zapisa z znamenji – uporabnika usmerja k izpisovanju enot z besedami, kar olajšuje branje besedila, npr. namesto **Vlaga v prostoru naj bo vsaj 30-%** je priporočljivo **Vlaga v prostoru naj bo vsaj 30-odstotna**.

Znamenja v informacijsko-komunikacijskih tehnologijah

Novo poglavje »Znamenja v informacijsko-komunikacijskih tehnologijah« {I/31} se nanaša na sporazumevanje prek spleta oziroma sodobnih komunikacijskih naprav. Njihova zapisovalna norma ni neenotna, saj rabo narekujejo standardi in protokoli okolij, v katerih jih uporabljamo. Elektronski naslov, v katerem znamenje @, imenovano *afna*, izgovorjeno tudi *pri*, ne bi bil veljaven, če znamenje ne bi bilo zapisano stično; na dejstvo, da naslovnik pisma ali sporočila ne bo prejel, pisca opozori že program za elektronsko pošto.

V pravopisna pravila niso vključeni opisi posebnih rab nekaterih znamenj, npr. *ključnika* (#) in *afne* (@), ki so značilne za družabna omrežja, npr. Twitter (**Bravo naši #orli #Oberstdorf2018**), saj gre za nestandardne pisne različice, ki jih ni treba kodificirati, narekujejo jih protokoli posameznega medija.

S povezavami na **ePravopis**, rastočo pravopisno slovarsko zbirko, se uporabnik pouči o konkretnih položajih, npr.

- stično v elektronskih naslovih, izgovorjeno *afna*, *pri* info@oglas.si; nabiralnik@hotel-park.si;
- desnostično na družbenih omrežjih pred imenom naslovnika ali nosnikom [@Barbara](https://www.facebook.com/Barbara).

Druga pisna znamenja

Predlog se pri opisu rabe različnih drugih znamenj osredinja na predstavitev stičnosti, saj se posamezna znamenja lahko v različnih strokah in položajih pišejo različno, kar posledično vpliva tudi na njihovo pomensko razvezavo. Tako je npr. **znamenje za stopinje** v poglavju o matematičnih znamenjih {I/29} zapisano kot levostično ločilo, ki označuje npr. kotne stopinje (**polni kot meri 360°**),

pri merjenju temperature pa je stopinja del enote, zato je stična s črko, ki označuje vrsto temperaturne lestvice {I/35}: 5 °C (5 stopinj Celzija), 32 °F (32 stopinj Fahrenheita).

Druga pisna znamenja, med katera uvrščamo predvsem znamenja za denarne enote, člene ali paragrafe, avtorske pravice in znamenja, kot je *ampersand* (&), zapisujemo nestično.

Izpostavna, nadpisana in podpisana znamenja, številke in črke

Poglavje o izpostavnih, nadpisanih in podpisanih znamenjih je razčlenjeno glede na tip izpostavljenega znamenja in bolj pregledno, vsak položaj pa spremlja ponazoritev. Že zaradi njihove definicijske navezanosti na besedo, število, črko, simbol ... ta znamenja pišemo vedno stično, ne glede na to, kaj označujejo.

Številke so stične pri označevanju opomb {I/38}, zaporednih izdaj dela {I/39}, matematičnih potenc {I/40} in pri oznaki sestave kemijske formule {I/41}. **Črke** {I/42} so izpostavno redke, prevzete po mednarodnih vzorcih za splošno (ob 10^h) ali strokovno rabo ($\log_a x$).

Znamenja kot npr. **zvezdica** ali **križec** {I/44} so predstavljena glede na rabo v biografskih zapisih, v katerih so v nasprotju z do sedaj vzpostavljeno prakso (SP 2001, § 18) pisana nestično (Cankar (* 1876, † 1918). Odločitev je utemeljena z možnostjo, da križec označuje več enot, ne le tiste, s katero je v neposrednem »stiku« (Andrej Turjaški (* 9. 4. 1557, Žužemberk; † 5. 9. ali 8. 10. 1593, Karlovec, Hrvaška).

V jezikoslovni stroki {I/43} je zvezdica desnostična in označuje domnevno ali nesprejemljivo besedo.

Korekturna (popravna) znamenja

Korekturna znamenja {I/45} so danes malo znana, uporabljena načeloma le še pri korekturah tiskarniških odtisov. Večina lektorjev uporablja urejevalnike besedil, ki omogočajo sledenje spremembam osnovnega besedila. Komisija se je zato odločila korekturna znamenja vključiti v poglavje v omejenem obsegu – glede na aktualnost.

Slogi črk, števk, ločil in drugih pisnih znamenj

Vsebina poglavja »Vrste črk« {§ 9} iz SP 2001 je obravnavana v poglavju »Slogi črk, števk ...« {I/46 in 47}. Ob tem opozarjamo, da ostaja odprto vprašanje različnih učnih praks pri učenju pisanih črk, kar je aktualno za šolske pravopise oziroma opismenjevanje. V slovenščini namreč še nimamo poenotenega načina zapisovanja črk (malega *r* in začetnic *A*, *B* ...), načinov zapisovanja kratic in nekaterih neslovenskih črk (*w* in *W*, *y* in *Y*, *q* in *Q*) ter posebnih znamenj (npr. znak @).

V tem poglavju je v slogovnem napotku člena 47 {I/47} opozorjeno, kaj vse je del citiranega besedila ali tipografsko poudarjenega besedila, npr. tudi končno ločilo.